

LITTERATURPRIS TIL VI

Dagen tilhørte uomtvistelig Idar Kristiansen. Hans roman «Kornet og fiskene» hadde innbrakt ham Aschehoug Forlags pris på 25 000 kroner — og han var nominert som en av Norges to kandidater til Nordisk Råds litteraturpris. Mens vi sitter og snakker sammen i hans forlag, kommer direktøren inn med en flaske champagne av edelt slag. Det skyldtes en telegrafisk meddelelse om at det ledende finske forlag, Werner Söderström OY, hadde kjøpt Kristiansens roman til utgivelse.

Dette med en finsk oversettelse er virkelig en stor heder. Finnene kjøper nemlig meget sjelden norske romaner til oversettelse, understreker direktøren i den lille talen han ledsager champagnen med. Så sjelden at det faktisk er et internasjonalt gjennombrudd som times Idar Kristiansen.

Og forfatteren selv? Lar han seg smigre av champagne og godord og gir seg hovmodet i vold?

Ingenlunde. Det skal mer til for å gjøre ham hovmodig. Men det blinker et lykkelig smil mellom den frodige barten og hakeskjeget.

Hvordan opplever han så all virak?

— *Som en serie sjokk*, forsikrer han, — *det største da jeg fikk Aschehoug-prisen. Da holdt jeg på å gå gjennom golvet!*

Han satt om bord i en ferje på Ulsfjord i Troms da han tilfeldigvis hørte i Dagsnytt at han var en av de to norske kandidatene til Nordisk Råds litteraturpris.

— *Det var mest som ø slokna!*

Natten i et bilvrak

Så sitter han i Oslo og skal skrive ferdig fjerde bind i romanverket, — uten å ha noe sted å gjøre det, annet enn en seng til halvannet hundre kroner natten og et skrivebord på forlaget. Men Idar Kristiansen har møtt Oslos husproblem før. Han var kalt hit uten å få vite hvorfor. Da han kom, var det landskamp, og ikke et innsmett å finne for ham. Den første natten tilbrakte han i et bilvrak på en løkke. Han sto og raket seg på Forfatterforeningens

I sin prisbelønte roman «Kornet og fiskene» skildrer Idar Kristiansen folkevandringen fra Finland til Finnmark i nødsårene omkring midten av forrige århundre. Det er en bok med veldig episk kraft. På sine egne ben har forfatteren gått den lange veien de gikk, de mange som flyktet fra sult og sykdom. Idar Kristiansen har hentet dem fram fra glemselen, og gitt dem et verdig minnesmerke.

Det er de svake hans hjerte banker for, også i dagens samfunn. Og ikke minst i Alta . . .

kontor, da Aschehougs direktør innfant seg og overrakte ham både sjekk, diplom og skulptur.

— Man kan ikke få alt heller, fastslår han lakonisk og bærer intet nag til hovedstaden for en kald natt i et bilvrak. Han har en fatalistisk tro på at alt ordner seg med tid og stunder, også med husvære i Oslo.

Sjekken er han glad for. Det har vært heller smått med penger til tider mens han skrev romanen sin, årsinntekten helt nede i godt åtte tusen. All denne hederen kan han også regne med vil fremme salget.

Idar Kristiansen er født i Honningsvåg og er lærerutdannet. Etter 18 år i folke- og ungdomsskolen — «fra Nordkapp til Vålerenga» — forlot han skolen og ble skribent på heltid. Han har arbeidet mange år som journalist, i noen av dem knyttet til Vi Menn.

— **Tiden i Vi Menn var lærerik. Jeg traff mange mennesker, lærte landet å kjenne, fikk skjerpet meg som skribent, lærte knapphet og stringens i stil og språk.**

Til de snakkesalige hører Idar Kristiansen avgjort ikke. Han er alvorsmann, men som hos alvorsmenn flest ligger humoren like om hjørnet. Best som det er glimter det i hans mørke øyne, og det kan komme en rask historie. Lavt talende stryker han tenksomt sitt livskraftige skjegg. Det er først når samtalen kommer inn på Finnmark og folket der at han ivrer til og blir engasjert.

«Langpendlerne»

«Kornet og fiskene» er et stort opplått lerret om folkevandringen

fra Finland til Finnmark i nødsårene omkring midten av forrige århundre. Ikke at det var overvettet med mat i Finnmark heller, men det var i det minste fisk i havet å livberge seg på. Boken er en beretning med veldig episk styrke. Langt fra hans debut; han hadde noen diktsamlinger bak seg før han skrev dokumentarboken om sameopprøret i 1852, da fanatiske læstadianere i Kautokeino gikk til angrep på både prest og lensmann og handelsmann og begikk drap. Fem av de mange tiltalte ble dømt til døden. To ble halshogd i Alta.

— Arbeidet med den boken førte meg på et vis over i romanen. Men den direkte tilskyndelsen var nok historien om min egen oldemor. Hun og oldefar var kommet fra li, sør for Umeåborg, i 1857, det syvende nødsåret. De endte i Skibotn i Lyngen. En dag tok min oldemor, som må ha vært ganske ung, sitt tredje nyfødte barn med seg og gikk. Hvorhen vet ingen, hun ble aldri spurt. Antakelig ville hun tilbake til Finland. To sønner ble igjen hos faren. Den ene av dem ble min bestefar.

Idar Kristiansen fant aldri spor etter sin oldemor. Derimot etter tuseener av andre finner som flyktet for nøden hjemme til Norge eller Sverige og derfra til Amerika.

— I mange år spøkte oldemor i fantasien, men romanen er ikke om henne. Først i det tredje bindet nådde jeg fram til året 1867, da ble hun borte, men det var ikke til å unngå at hun var i tankene mine ofte.

Men det er utrolig i hvilken grad denne nødskatastrofen er glemt i Finland. Året 1868 døde 138 000

mennesker av sult og sultsykdommer i Finland. I enkelte sogn døde opp til 24 prosent av befolkningen. For få år siden holdt jeg en forelesning om dette ved det pedagogiske fakultet i Vasa. Der kjente de ikke til det! De som dro ut var totalt glemt. Alle «langpendlerne» som hver vinter trasket 60—70 mil i iskulden for å delta i vinter- og vårfisken i Finnmark — og trasket så tilbake til familiene som var igjen. Noen i 30 år på rad. Alle var glemt, — fordi de var de aller fattigste og usleste. Skogene sto nakne etter at barken var spist av dem. Samtidig som landet brukte korn til å brenne brennevin av, ja importerte korn til samme edle formål! Mens hundre tusener sultet i hjel. Slik var vanstyret i det russiske storfyrstedømmet Finland den gang.

Ikke mange romanforfattere har hatt et slikt stoff mellom hendene. Idar Kristiansen har også tatt det alvorlig. På sine egne ben har han gått veien de gikk, de som flyktet for sult og kolera og andre sykdommer.

— Kameratene mine ble diskriminert

Idar Kristiansen har kvenblod i årene på morssiden — på farssiden er han norsk og same. Han har fått kjenne diskrimineringen.

— Jeg slapp likevel heldig fra det, for jeg snakket norsk, og grensen fulgte språkskillet. Men kameratene mine ble mobbet og diskriminert både av de «norske» og av læreren, slik foreldrene ble det av norsk lovgivning. Ordet *kven* er betegnelsen på en av de folkerikeste finske

”ALTAUTBYGGINGEN ET KYNISK MAKT MISBRUK”

MENN-SKRIBENT

folkegruppene. Betegnelsen har helt opp til våre dager — og har det vel ennå — en odiøs klang, på samme vis som ordet *same*. I dag kan både kven og same holde hodet høyt. Lovene diskriminerer dem i hvert fall ikke, selv om det nok ennå henger noe igjen i hverdagen. Folkeopplysningen er blitt bedre. «Den grønne bølgen» har tatt seg av minoritetenes problemer. Det dreide seg jo om mennesker med en annen og helt fremmed kultur, de snakket annerledes og var de aller fattigste av de fattige der de kom. Uten verge mot hakkeloven. Den kvenske kulturen er det ikke mye igjen av i Finnmark, den ble for det meste borte i storsamfunnets kultur. Men i enkelte bygdelag i Varanger-området snakkes det et antikvert finsk, som det snakkes et antikvert norsk blant de norske utvandrerens etterkommere i Amerika. Det finnes rester av finsk byggeskikk og andre rester av finsk

kultur. I Nordreisa og Vadsø er finsk valgfritt språk i den høyere skole.

— Du snakker finsk?

— Ikke mer enn at jeg kan finne veien til jernbanestasjonen og kjøpe meg et brød. Men det ville ha hjulpet meg enormt under forstudiene, om jeg hadde kunnet språket.

Kynisk maktmisbruk

Som guttunge fikk han føle krig. Hjemmet i Honningsvåg ble brent av tyskerne. Familien søkte tilflukt i berghuler, før de fant et hus som sto igjen et sted i Lyngen. Dit kom også tyskerne. Familien ble reddet i siste øyeblikk av slektninger som var på vei sørover med ei fiske-skøyte.

Han mener selv at opplevelsen da ikke har satt spor etter seg i romanene hans. Men de har gjort ham

til et levende samtidsmenneske med standpunkter han brenner for. Da Alta-saken blir kastet inn i samtalen, flammer han opp og blir veltalende.

— Vi sender resolusjoner og fordømmer andre folk som diskriminerer sine minoriteter, men gjør nøyaktig det samme selv! For hvordan vi enn prøver å fordreie argumenteringen, så er Alta-utbyggingen et klart overgrep fra storsamfunnets side mot svake grupper. Ikke bare fjellsamene, men også fjordfolket. Oppdemningen i fjellet endrer klimaet i fjorden, skader åtedannelsen, og isen skjærer opp sjarkene. Spør folket i for eksempel Kvæningen! Og hva med etterslekten? Hva skal de ha å leve av? Men politikerne og kraftutbyggerne har pengene og makten — og flertallet. Og dumheten. For Alta-utbyggingen står for meg som den suverene dumhet. Et rent maktmisbruk. *Fascisme*. Den

sterkes kyniske underkuelse av den svake. Flertallet i fylkestinget sier at hvorfor skal samene sitte på all denne kraften når vi trenger den? Men si meg: Hvem har lov til å ødelegge andre medmenneskers eksistens til egen fordel? Fordi de vil ha kraft til motoren? Så la bare samene dra til helvete! For meg har intet menneske rett til å knuse et annet menneske og ta fra ham hans eiendom og livsgrunnlag. Er ikke det maktmisbruk og fascisme så kan ikke jeg norsk.

Men samene vil fortsette å kjempe, og vil få stadig flere med seg, etter hvert som sammenhengen og sannheten går opp for folk. For sannheten er blitt stukket under en stol eller manipulert med. Jeg var i Finland da vi sendte en motorisert hæravdeling til Alta for å underkue samene! Hverken svenskene eller finnene kunne forstå hva som gikk av oss. Det er en komplisert sak at de fleste lar politikerne bestemme, uten å protestere. Avisene gir nødvendig plass til motarguenter, de skal jo støtte sine partier. Myndighetene har fulgt en uhyggelig kynisk linje i denne saken. Vi snakker om «nærdemokrati»! Det gjelder så lenge det passer den sterke. Vi sender heller hæravdelinger mot samene, forsøker å døyve slett samvittighet ved å kalle det politi.

Idar Kristiansen har snakket seg varm. De mørke øynene har mistet varmen og mildheten; nå lyner de av indignasjon og kamplyst, bare av og til sløres de av et drag av fortvilelse og smerte. Kanskje også av bitter resignasjon.

— Den sterkestes diktatur over den svake. Flertallets kyniske diktatur betegnes som «demokrati» . . .

Hva med oljepengene?

Det er ikke til å unngå at oljeutvinning nordpå kommer inn i samtalen.

— Den kan bli til velsignelse for folket der nord, sier han. — Den vil gi fiskerne problemer, med for eksempel tap av tradisjonelle fiskebanker. Det kan også skje gale ting, med søl og utblåsing. Men jeg tror at norske fiskerier er inne i en omstillingsperiode; regningen fra gamle synder på fiskebankene skal betales nå. Men oljen kan bli til velsignelse — forutsatt at ikke alle pengene går ut av landsdelen.

Nødvendigvis vil oljeutvinning nordpå medføre en kollisjon mellom interessene. Det opereres ikke lenger med millioner i fortjeneste i fremtiden, men med milliarder, tusener av milliarder. Kan en del av pengene få bli i landsdelen, vil oljen kunne bli til velsignelse. Men tradisjonelt har pengene som tjenes der oppe altfor lett for å renne sørover. Gud vet om vi har lært det ringeste . . . ■

forsomme deg, Joan. Du vet, når man gjennom et halvt år har delt soverom som vi gjorde — jeg på divanen, hun på en madrass på gulvet — da kan man godt merke den slags.

Mona virket avslappet når hun var her. Jeg tror at det var tonen mellom oss som hjalp henne. Om kveldene kunne vi ligge og snakke litt privat, vi var jo alene. Mannfolkene sov på flatseng i et annet rom. Mange tanker ble vekslert mellom Mona og meg der i mørket.

Hun ropet aldri nervøsitet, og vi merket aldri at Mona hadde våpen. Derimot de andre! Divankassen i stuen var fylt opp av våpen.

— Hun skulle hele tiden ha våpen. Det var utstedt ordre om at vi ikke måtte la oss ta levende, sier «Erhard».

— Mona var en skjønn kvinne. Med vilje sier jeg ikke at hun var søt. Hun ville ikke ha likt en slik karakteristikk. Jeg var virkelig glad i henne. I motsetning til så mange andre kvinner oppførte hun seg som fullt likeverdige med mennene. Hun var noen tiår forut for sin tid.

Vi visste lite om hva hver enkelt av kameratene tok del i. Hvis Mona deltok i likvidasjoner eller liknende, har det neppe skjedd her i Odense, neppe heller i Vejle. Hvis noen skulle vite nærmere beskjed, måtte det i så fall være «Fuglehandleren» selv. Holger Vivike, vår øverste leder på Fyn

og i Sønderjylland. Han kan kanskje fortelle noe.

På jakt etter «Fuglehandleren»

Men «Fuglehandleren», forhen-værende sjømann, kriger og folketingsmann, lar seg ikke så lett oppspore. Kanskje er det blitt vane for ham å gå i dekning. «Erhard» klarer til sist likevel å fremskaffe en adresse.

— Kommunistgruppens sekretariat i Folketinget opplyser at han bor i Christianhavns kanal nr. 10.

Kanalen er kjent nok. Men en kanal som adresse? Bor mannen i en båt? Endelig får vi en napp.

— Det er en gatestump for enden av...

En rød mursteinsbygning. Bak en smal dør peker en sjømann på navnetavlen — H. Vivike. Bygningen lukter ruff, eller kanskje snarere pakkhus. På 5. sal også, hvor vi gjenfinner navnet H. Vivike. Men ikke «Fuglehandleren». Han er fløyet.

— Han dukker opp her med måneders mellomrom, får vi vite på et administrasjonskontor i sidebygningen. — Blir en dag eller to, og fordufter. Ingen synes å vite hvor han oppholder seg. Om han lever, eller er død. Nå, han var jo innom for en uke siden...

Vi gjør et par forsøk til, men finner ikke «Fuglehandleren». Sør for Køge finner vi derimot en eldre dame som kjente Magda Viola, også i årene etter krigen.

— Når mor fikk anfall, sier Joan, — snakket hun flere ganger om at hun skulle ha drept noen under krigen. Nevnte hun noe slikt for deg?

— Nei, det kan jeg ikke huske. Men hun nevnte en gang at de var blitt forrådt av en kamerat i... nei, jeg husker ikke, det er så lenge siden. Han var stikker, angiver. Så fikk hun visst i oppdrag å... nei, du, jeg husker så dårlig hva hun sa. Det er jo også så lenge siden...

En skjenselsgjerning

Ja, det er lenge siden. For noen. Men vi har for lengst oppdaget at selv nå er frihetskjemperne fra den gang rispet dypt av krigens klo. Sabotasjer, likvidasjoner, terrordrap horte til døgnet uorden, de to-tre siste årene. Freden ble for mange større påkjennning enn krigen hadde vært. De klarte ikke omstillingen til en anonymitet hvor det var smått bevendt med kameratskapet. Mange har begått selvmord. Flere er psykisk invalidisert.

Også Joan, barnekurieren som måtte gå i dekning, er merket. Først i

1949 kunne hun flytte hjem til sin mor. Da var hun skadet — ikke minst av mangel på kjærlighet, den et barn trenger.

Årene gikk. Hun giftet seg. Klynget seg til en mann, og fikk et barn. Ekteskapet var dømt fra første stund, men sprakk først endelig etter ti år. Da hun sprakk så grundig at hennes rygg sprakk under slagene. Operasjoner, sykehusopphold. Da hun kom på fottene maktet hun ikke å være alene, men giftet seg igjen. I Sverige. Fikk tvillinger — og oppdaget at hennes nye mann misbrakte datteren henne, Jeanne, som var blitt fjorten år.

Hun nektet å tro det. Lukket øyne og ører. Men bevisene hopet seg opp. Skamlosheten utartet til psykisk terror av groveste slag. Joan måtte få psykiatrisk behandling.

Hun ble utskrevet, på ny utsatt for samme behandling — de tror deg ikke, du er jo gal! Hun tok en håndfull sovetabletter. Da legene igjen hadde brakt henne noenlunde til hektene, hadde de også lagt sammen to og to. Hun fikk hjelp til å komme bort fra mann og datter, men nektet å anmelde det som hadde passert. Etter en tid flyktet hun til Norge.

I dag er Joans datter hennes tidligere manns kone. Skamlosheten har hatt mot til å ringe på hennes entréer, selv her i Oslo.

Det norske Frokostpartiet NORGES ENESTE PARTI MED ET MATNYTTIG PROGRAM!

Kavli har stiftet Det norske Frokostpartiet, og det er et parti som kan dokumentere et særdeles matnyttig og fristende program. Med slagordet — «Vi vil variere», kan partiet, også som det eneste, love skikkelig og godt pålegg til hele det norske frokostspisende folk. Hva sier du til en aldri så liten frokostvariasjon med skinkeost eller baconost. Eller kanskje det frister mer med champignonost, rekeost eller gressløkost? Eller krabbeost? Og hvis du vil gå ned i vekt kommer du ikke utenom Kavli magre linje! Husk at Kavli har hele 12 forskjellige ostemaker.

Gå inn for en liten variasjon til frokosten! Gjør som Det norske Frokostpartiet, gjør krav på variasjon og forlang nytt pålegg!

Hilsen

Kavli

— og Det norske Frokostpartiet

PARTNER ANNEKS